

Västerholms Friskola AB
Vårbergsvägen 41-43
127 47 Skärholmen

2010-05-20
1 (11)
Dnr: 40-2009:1774

Kvalitetsgranskning av Västerholms friskola i Stockholm kommun

Skolinspektionens beslut

Skolinspektionen har genomfört en granskning av undervisningen i Västerholms friskola. Syftet har varit att bedöma kvaliteten i undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen gällande läsprocessen. Granskningen har omfattat skolornas årskurser 4-6. Skolinspektionen har granskat om:

- skolan använder läsprocessen aktivt i undervisningen i svenskämnet och i de naturorienterande ämnena
- skolan genomför undervisning i svenska och i de naturorienterande ämnena i sådana kommunikativa sammanhang som främjar elevernas kontinuerliga läsutveckling

I begreppet läsprocessen i undervisningen ingår i denna granskning att eleverna får möjlighet att läsa, tala, lyssna och skriva med syfte att utvecklas så långt som möjligt i sin läsutveckling. De kommunikativa sammanhangen handlar om att samtliga elever ges möjlighet att uttrycka sina reflektioner och erfarenheter av lästa texter i ett socialt sammanhang.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen
- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna
- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen

Skolinspektionen följer upp de bedömningar som granskningen resulterat i. Senast inom tre månader från dagen för beslutet, dvs. den 20 augusti 2010, ska Västerholms friskola lämna en redovisning till Skolinspektionen i Stockholm. Redovisningen ska beskriva vilka åtgärder skolan vidtagit och en plan för det fortsatta arbetet.

Rektorn har tagit del av och givits möjlighet att lämna synpunkter på sakuppgifter i rapporten. Övriga skolrelaterade regelbrister som eventuellt framkommit vid granskningen har rapporterats muntligt till rektorn. Skolinspektionen kommer också att följa upp dessa regelbrister vid nästa tillsyn.

Skolinspektionens granskning av Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4 - 6 i Västerholms friskola i Stockholm kommun

Bakgrund

Skolinspektionen har genomfört en kvalitetsgranskning av undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen avseende läsprocessen för årskurserna 4-6. Granskningen har berört 31 skolor i 24 kommuner under perioden oktober till december 2009. Av de 31 skolorna är 27 kommunala och 4 fristående skolor. Västerholms friskola i Stockholm kommun ingår i denna granskning. Skolinspektionens övergripande iakttagelser och slutsatser från granskningens samtliga berörda skolor redovisas i Skolinspektionens rapport "Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4-6".

Övergripande information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats (<http://www.skolinspektionen.se/Kvalitetsgranskning/>).

Kvalitetsgranskningens syfte

Den här granskningen syftar till att undersöka om skolan främjar alla elevers läsutveckling genom att skolan använder läsprocessen aktivt i undervisningen. Granskningen ska också undersöka om eleverna får möjlighet att utvecklas i ett kommunikativt sammanhang – dvs. att eleverna får ge uttryck för sina reflektioner och erfarenheter av texter i ett socialt sammanhang. Brister i de berörda skolorna ska uppmärksammas så att skolorna kan förbättra undervisningen när det gäller läsprocessen, med högre måluppfyllelse som följd.

Bakgrunden till denna granskning är att forskning och andra utvärderingar har pekat på försämringar över tid gällande läsprocessens del i undervisningen. De försämringar som framkommit handlar bland annat om hur undervisningen utformats. Dessutom

har förutsättningarna för en undervisning av god kvalitet ifrågasatts. Slutligen har elevers resultat i relation till deras läsning blivit sämre.¹

Granskningens bedömningsområden presenteras nedan. Därefter redogörs för de bedömningar och iakttagelser som Skolinspektionen gjort av Västerholms friskola. Inledningsvis bedöms undervisningen i svenskämnet och därefter följer en bedömning av skolans undervisning i de naturorienterande ämnena. Samtliga områden och kriterier bedöms. I de fall där Skolinspektionen anser att åtgärder behöver vidtas från skolans sida framkommer detta i strecksatser under bedömningstexten. Skolinspektionens bedömningar grundar sig i författningsstöd såväl som forskningsstöd. Tillsammans utgör de underlag för hur skolan bör arbeta med läsprocessen i undervisningen. Det författnings- och forskningsstöd som granskningen vilar på återfinns som bilaga till detta beslut.

De bedömningar som Skolinspektionen har gjort utgår från analyser av olika dokument från skolan. Vidare har en enkät till de lärare som undervisar i svenska och naturorienterande ämnen i årskurs 4-6 använts. Två inspektörer har besökt skolan i fyra dagar och intervjuat rektorn/rektorer, lärare och elever. Dessutom har inspektörerna genomfört klassrumsobservationer. Besöket på Västerholms friskola gjordes den 3-6 november 2009.

Bedömningskriterier

Skolinspektionen bedömer undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen utifrån följande bedömningsområden och kriterier:

1. *Organisation av undervisningen:*
 - skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete
 - skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna
2. *Bearbetning av och kommunikation kring texten:*
 - eleverna möter olika slags texter
 - texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
 - lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten

¹ För ytterligare bakgrund med tillhörande referenser, se Skolinspektionens övergripande rapport "Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4-6".

- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen
- varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms

3. *Miljö och förutsättningar för undervisningen:*

- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen
- skolans resultat i ämnet svenska och naturorienterande ämnen följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen
- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Västerholms friskola

Huvudman för skolan är Västerholms Friskola AB. Skolan ligger i Stockholm, i stadsdelen Skärholmen. Verksamheten vid Västerholms Friskola startade läsåret 2000/01 och omfattade fram till läsåret 2006/07 klasserna F-6. Från och med höstterminen 2006 ökades skolan till att omfatta klasserna F-9. Skolan övertog samtidigt en byggnad från en intilliggande, f.d. skola. Under läsåret renoverades denna i grunden och inreddes med nya möbler och ny utrustning. I den nya byggnaden bedrivs undervisning för årskurserna 6-9. Antagning till skolan sker via ansökningar då skolan sedan januari 2008 inte längre har något upptagningsområde. De flesta av skolans elever är folkbokförda i Stockholms kommun. Cirka 97,5 % av skolans elever har utländsk bakgrund. Sammantaget har skolan cirka 600 elever. Vid granskningsbesöket hade skolan cirka 190 elever i årskurs 4- 6 fördelade på sex klasser. Skolan har kö till de flesta klasser.

Skolan har en rektor och två biträdande rektorer. Lärarna arbetar i arbetslag runt varje årskurs, med ca 15 elever per mentor. Skolan har också ett skolövergripande arbetslag, speciallärarteamet. Detta består av tre speciallärare/specialpedagoger och en lärare som är ansvarig för undervisning med individanpassat stöd på dator, således fyra lärare.

Läsprocessen i svenska

Organisation av undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att organisationen av undervisningen i svenska ger eleverna möjligheter till att kommunicera och samarbeta. Eleverna är inte delaktiga i planeringen av undervisningen och därmed anpassas inte undervisningen till elevernas intressen och behov i tillräcklig utsträckning.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

Skolinspektionens iakttagelser

Det går inte att ge en helt entydig bild över hur arbetet med läsprocessen i årskurserna 4-6 organiseras. De tre arbetslagen arbetar olika. Ingen av lärarna som undervisar i svenska i årskurs 6 fanns på skolan under den vecka som inspektionen pågick. De fakta som redovisas gällande denna årskurs grundar sig därför endast på elevintervjuer och inskickade dokument. Ett arbetslag har delat upp svenskämnet i fyra delar: tala, lyssna, läsa och skriva. På schemat finns fyra olika pass per vecka, ett för varje delmoment. En lika strikt uppdelning av svenskämnet finns inte i de andra arbetslagen.

Arbete i helklass med gemensamma genomgångar och diskussioner varvas med pararbete och enskilt arbete. Det enskilda arbetet med texter är vanligare bland de äldre eleverna. Elevernas tillfälle till kommunikation kring lästa texter sker huvudsakligen i helklass. Det förekommer även att eleverna får diskutera parvis kring frågeställningar som en förberedelse för en klassdiskussion.

Eleverna har en skoldagbok där de varje fredag skriver in den planering som läraren gjort för den kommande veckan. Eleverna är inte med och planerar undervisningen men de kan påverka innehållet med sina frågor och funderingar. Vid grupparbeten kan de ibland få välja redovisningsform.

I ett av arbetslagen har lärarna delat på ansvaret för de olika ämnena så att man antingen har ansvar för svenska och de samhällsorienterande ämnena eller för matematik och de naturorienterande ämnena. All tre arbetslagen arbetar periodvis med ämnesövergripande teman, i ett av arbetslagen integreras de samhällsorienterande ämnena och svenskämnet.

Bearbetning av och kommunikation kring texten

Skolinspektionens bedömning

Lärarna planerar undervisningen så att eleverna får möta olika slags texter. Skönlitterära böcker för tyst läsning väljer eleverna själva men för att utmana eleverna rekommenderar lärarna ibland en bok som är lite svårare eller som tillhör en genre som eleven inte brukar läsa.

Texter som klassen ska läsa tillsammans förbereds så att eleverna har en god förståelse för texten innan den läses. Vid den gemensamma läsningen stannar man upp och

diskuterar till exempel ords betydelse, textens budskap och händelseförloppet. Skolinspektionen har funnit att lärarna ger eleverna goda möjligheter att i dialog uttrycka tankar och känslor som texter väcker.

Jämförelser med andra texter och värdering av texter förekommer endast undantagsvis. Texters olika struktur behandlas endast i samband med elevers skrivande. Olika sätt att läsa tränas inte medvetet men när eleverna letar efter svåra ord i texter övar de på att sökläsa och några lärare har diskuterat med eleverna hur de ska läsa inför ett prov.

Lärarna i årskurs fyra och fem bedömer elevernas kunskapsutveckling gällande läsning med hjälp av olika diagnoser och med hjälp av de nationella proven för årskurs 5.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen

Skolinspektionens iakttagelser

Alla arbetslagen har speciella läromedel för att träna läsförståelse, de äldre eleverna får arbeta i egen takt med texterna i läromedlet. Förutom skönlitteratur, läromedel i läsförståelse och faktaböcker läser man även tidningstexter. De elevtexter som används är elevernas kortskrivning, i övrigt används elevernas texter mycket sparsamt.

Skönlitterära böcker för tyst läsning får eleverna välja själva men de får hjälp av läraren eller bibliotekarien om de vill. Det händer att lärarna utmanar eleverna genom att erbjuda en bok som de tror att eleven klarar att läsa men som eleven inte skulle ha valt själv.

Läsning sker oftast i korta pass. Man läser både högt och tyst. Högläsningen varierar, eleverna får läsa parvis för varandra, högt inför klassen eller lyssna då läraren läser en text. Vid tyst läsning får eleverna stöd och hjälp på olika sätt. Lärarna anpassar undervisningen efter elevgrupperna och efter den enskilda elevens behov. En del elever behöver hjälp av läraren, andra får lyssna på talböcker och åter andra får läsa förenklade texter. Vid tyst läsning får eleverna även tillfälle att läsa skönlitterära böcker som de själva valt.

Vanligast är att lärarna har en gemensam upptakt då läs- och skrivuppgifter förbereds på olika sätt. Lärarna betonar vikten av att eleverna har en god förförståelse för de texter de ska läsa. Vid gemensamt arbete med texter är det vanligt att lärarna innan läsningen av texten går igenom svåra ord eller presenterar olika föremål som finns omskrivna i texten. Ibland får eleverna snabbläsa en text, skriva upp svåra ord som de

hittat i texten och leta reda på förklaringar. Ord och förklaringar redovisas sedan inför klassen innan man läser texten en gång till högt tillsammans.

Alla arbetslagen har speciella läromedel för att träna läsförståelse, de äldre eleverna får arbeta i egen takt med texterna i läromedlet. De läser tyst, svarar på frågor och rättar svaren själva. De får välja bland frågor med olika svårighetsgrad. De yngre eleverna arbetar växelvis i par och gemensamt med texter och uppgifter. Ibland får eleverna rita bilder till en text eller göra dramatiseringar i anslutning till en läst text. Skönlitteratur som eleverna läser enskilt redovisas genom att eleverna får skriva recensioner eller prata fritt om boken. Det förekommer också att lärarna diskuterar innehållet i boken med eleven.

Bearbetningen av texter har dock fokus på att eleverna ska förstå ord och budskap som finns direkt i texten och mellan raderna. Jämförelser med andra texter och värdering av texter förekommer endast undantagsvis. Texters olika struktur behandlas endast i samband med elevers skrivande. Olika sätt att läsa tränas inte medvetet men när eleverna letar efter svåra ord i texter övar de på att sökläsa och några lärare har diskuterat med eleverna hur de ska läsa inför ett prov.

Eleverna får öva sig att läsa mellan raderna genom att de får frågor som är ställda så att svaret inte finns direkt i texten. I flera av klasserna får eleverna arbeta parvis med att läsa texter och fundera ut svar på frågorna tillsammans. Vid den efterföljande genomgången i helklass blir det ofta intressanta diskussioner om trovärdigheten i de olika svaren och om ords betydelse. I diskussionerna kommer elevernas åsikter och tankar kring texterna fram.

Lärarnas bedömning och resultatuppföljning görs med hjälp av nationella prov och olika test. Lärarna rättar ett tiotal nationella prov tillsammans för att få en likvärdig bedömning sedan rättas övriga prov individuellt. Läsutvecklingsschemat LUS har använts för att följa elevernas läsutveckling, men lärarna tyckte inte att det fungerade så bra. Nu har man ett prov som heter Svenskmätaren och som består av olika delprov. Bokpresentationer och recensioner ger också underlag för bedömning. Några lärare har låtit eleverna spela in sig själva på band då de läser och sedan har lärare och elev tillsammans lyssnat på bandet och gjort en formativ bedömning av elevens läsförmåga. Lärarna har också stöd vid bedömningen av de kravnivåer som de formulerat som grund för den individuella utvecklingsplanen. Vid elevintervjuerna framkommer att även elever haft nytta av dessa kravnivåer för att bedöma sin egen kunskapsutveckling. Eleverna berättar att de kan märka att de blivit bättre på att läsa om det går lättare att svara på läsförståelsefrågor. Läraren brukar lyssna på dem när de läser och säga hur det går, föräldrarna kan märka om deras barn läser bättre och man pratar om det på utvecklingssamtalen.

Med stöd av sina bedömningar anpassar lärarna undervisningen. De hjälper eleverna genom att förtydliga och förklara varför man ska göra en viss övning, vad som är syftet

med övningen. Lärarna utvecklar också den egna undervisningen genom att samtala i arbetslagen om vad de gör och vad de kan förändra och utveckla i undervisningen.

Eleverna får veta hur de ligger till i sin läsprocess vid utvecklingssamtalet. Den individuella utvecklingsplanen består av ett avprickningsschema där elev och lärare markerar i var sin spalt om de anser att eleven är osäker på ett moment, är på väg att klara ett moment eller kan momentet. Punkterna i avprickningsschemat motsvarar mål att uppnå för år 5. De skriftliga omdömena har motsvarande innehåll, dvs. det är elevens kunskap i förhållande till mål att uppnå för årskurs 5 som beskrivs.

Miljö och förutsättningar för undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att eleverna som går i årskurs 4 -5 har en fysisk miljö som stödjer läsprocessen. De har ett bibliotek i samma byggnad som klassrummen och en bibliotekarie och de har depåer med litteratur i direkt anslutning till klassrummen så att de kan låna böcker även när de inte är i biblioteket. Däremot bedömer Skolinspektionen att detta inte gäller för eleverna i årskurs 6. De går till Skärholmens bibliotek när de ska låna böcker och några depåer med böcker i anslutning till klassrummen har de inte. Både lärare och elever önskar bättre tillgång till böcker.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen

Skolinspektionens iakttagelser

Arbetslagen är uppdelade årskursvis. Årskurs 4-5 har sina lokaler på var sin våning i en byggnad medan årskurs 6 håller till i samma byggnad som årskurs 7-9. I byggnaden för årskurs 4-5 finns ett bibliotek och en lärare är deltidsanställd som bibliotekarie. Biblioteket är öppet på flera raster. De två arbetsenheterna har var sin depå med skönlitteratur som eleverna får låna av när de inte går till biblioteket och eleverna säger vid intervjuerna att de tycker att det finns tillräckligt med böcker på skolan. Arbetslaget för årskurs 6 går med eleverna till Skärholmens bibliotek och lånar böcker. Det framgår vid elevintervjuerna att dessa elever saknar ett skolbibliotek för sitt arbete.

Klassrummen ser väldigt olika ut. I några klassrum finns det mängder av elevarbeten på väggarna samt hyllor med böcker och elevmaterial. I andra klassrum är det kalt på väggarna och det finns ingen annan litteratur i klassrummen än det som eleverna arbetar med under lektionen. Skolan har två datasalar, en för eleverna i årskurserna 4-5 och

en för eleverna i årskurserna 6-9. I klassrummen finns lärarnas bärbara datorer som också används av eleverna.

Svenskundervisningen bedrivs av lärare som har pedagogisk utbildning i ämnet svenska. Fem lärare har gått poängkurser i Språkutvecklande arbete i alla ämnen. Några av lärarna har gått kortare kurser i svenska som andraspråk och två lärare har gått hela utbildningen.

Rektor har statistik över elevernas resultat på nationella prov i svenska men det görs ingen sammanställning av hur eleverna klarar de olika delproven. Klasslärarna ansvarar för analys och uppföljning av provresultaten i den egna elevgruppen.

Läsprocessen i naturorienterande ämnen

Organisation av undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Undervisningen i naturorienterande ämnen bedöms fungera väl men eleverna är inte i tillräckligt hög grad delaktiga i planeringen av undervisningen.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

Skolinspektionens iakttagelser

Grupparbeten, laborationer och experiment förekommer men är vanligare bland de äldre eleverna. Studier av fåglar, insekter, träd och växter förläggs ibland till naturen i skolans närområde. Alla lärare har genomgångar i helklass. I ett av arbetslagen arbetar man nio lektionstimmer per vecka tematiskt medan de andra två arbetslagen arbetar tematiskt periodvis.

Det förekommer att eleverna får vara med i planeringen av undervisningen genom att lämna in egna frågor på sådant som de vill veta i det aktuella arbetsområdet. Vid grupparbeten kan de ibland få välja redovisningsform. Eleverna kan också komma med förslag på experiment som de vill göra t.ex. något de själva har gjort på Tom Tits. Ibland tar eleverna med egna texter som anknyter till arbetsområdet.

Vid grupparbeten får eleverna välja t.ex. ett djur eller ett land som de vill ta reda på mera om. Då får de läsa i faktaböcker eller leta texter på Internet, det senare gäller framför allt för de äldre eleverna.

Bearbetning av och kommunikation kring texten

Skolinspektionens bedömning

Undervisningen i naturorienterande ämnen ger eleverna möjlighet att möta texter av olika slag och texterna anpassas efter elevernas utvecklingsnivå genom att läromedlen kompletteras med mer lättläst material och förenklade texter. Lärarna är mycket medvetna om betydelsen av förförståelse och läsningen av texter i de naturorienterande ämnena och förbereds på många olika sätt så att eleverna är bekanta med både innehåll och nya ord och begrepp innan texten läses. Ofta läser man texterna högt tillsammans för att kunna stanna upp och diskutera innehållet och på så sätt hjälpa eleverna att förstå texten.

Skolinspektionens iakttagelser

Lärarna använder olika texter i undervisningen t.ex. faktablad, arbetsböcker, läroböcker och faktaböcker. Dataspel och nyhetstidningar ifrån hemländerna kommer in i undervisningen på olika sätt. Det händer att eleverna utmanas i sin läsning genom att de får i uppgift att ta reda något om en person eller ett område så att de kan vara "experter" i vissa sammanhang, t.ex. inför Nobeldagen. Man har också ett belöningssystem där klassen eller hela skolan räknar antalet sidor man läst under t.ex. en vecka, här kan också faktaböcker tas in.

Faktaböcker som används vid grupparbeten och som eleverna väljer själva finns i olika svårighetsnivåer. Lärarna gör ibland bedömningen att texterna i läromedlen är för svåra då gör de omarbetningar och förenklar texten så att den anpassas till eleverna. Anpassning sker också genom att lärarna förbereder läsningen av en text så att eleverna är väl bekanta med nya begrepp och med innehållet innan eleverna får i uppgift att läsa texten.

Lärarna är över lag medvetna om betydelsen av förförståelse och menar att det är viktigt att eleverna har sett, gjort, upplevt eller hört innan man läser en text. Det är vanligt att svåra ord skrivs på tavlan och förklaras. Man tittar på filmer, framför allt inom området människokroppen där det finns många bra filmer som illustrerar det man ska läsa. Filmerna kan även användas som en del av bearbetningen.

Några lärare brukar, när de introducerar ett nytt arbetsområde, börja med att ta reda på vad eleverna redan kan samt vilka frågor och funderingar de har. Elevernas frågor skrivs upp på tavlan eller på ett blädderblock så att alla kan se och så ser man till att innan arbetsområdet har avslutats så har man tillsammans fått svar på alla frågorna.

I naturorienterande ämnen gör eleverna ofta experiment, laborationer eller naturstudier och får på så sätt en förförståelse innan de läser texter inom arbetsområdet, om inte detta skett så förbereds läsningen av texter med gemensamma genomgångar av stoffet.

Efter genomgången får eleverna läsa texten parvis och sedan svara på frågor eller också läser man texten högt tillsammans och hjälps åt att förklara nya ord och begrepp som förekommer i texten. De äldre eleverna får oftare läsa tyst och svara enskilt på frågor.

Från och med årskurs 4 blir texterna i läromedlen svårare men då många elever fortfarande har dåligt ordförråd i svenska använder lärarna också mer lättläst material och förenklade texter. Lärarna märker att när eleverna blir bättre på att läsa påverkar det deras kunskapsutveckling i de naturorienterande ämnena på ett positivt sätt.

Utvärdering av elevernas läsutveckling görs av svensklärarna på skolan.

Miljö och förutsättningar för undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att eleverna som går i årskurs 4-5 har en fysisk miljö som stödjer läsprocessen. De har ett bibliotek i samma byggnad som klassrummen och en bibliotekarie och de har depåer med litteratur i direkt anslutning till klassrummen så att de kan låna böcker även när de inte är i biblioteket.

Årskurs 6 går till Skärholmens bibliotek när de ska låna böcker och några depåer med böcker i anslutning till klassrummen har de inte. Både lärare och elever i årskurs 6 önskar bättre tillgång till böcker och Skolinspektionen bedömer detta vara ett utvecklingsområde för skolan.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen

Skolinspektionens iakttagelser

Arbetslagen är uppdelade årskursvis. Årskurs 4-5 har sina lokaler på var sin våning i en byggnad medan årskurs 6 håller till i samma byggnad som årskurs 7 -9. I byggnaden för årskurs 4 -5 finns ett bibliotek och en lärare är deltidsanställd som bibliotekarie. Biblioteket är öppet på flera raster. De två arbetsenheterna har var sin depå med skönlitteratur som eleverna får låna av när de inte går till biblioteket och eleverna säger vid intervjuerna att de tycker att det finns tillräckligt med böcker på skolan. Arbetslaget för årskurs 6 går med eleverna till Skärholmens bibliotek och lånar böcker. Det framgår vid elevintervjuerna att dessa elever saknar ett skolbibliotek för sitt arbete.

Klassrummen ser väldigt olika ut. I några klassrum finns det mängder av elevarbeten på väggarna samt hyllor med böcker och elevmaterial. I andra klassrum är det kallt på väggarna och det finns ingen annan litteratur i klassrummen än det som eleverna arbe-

tar med under lektionen. Det finns en datasal på mellanstadiet och en på högstadiet. I klassrummen finns lärarnas bärbara datorer som också används av eleverna. Tillgång till specialanpassade salar för undervisning i naturorienterande ämnen finns inte för dessa årskurser men matematik/NO-verkstäder är under uppbyggnad.

Elevernas kunskap i naturorienterande ämnen och samhällsorienterande ämnen bedöms med hjälp av ett avprickningsschema där elev och lärare i var sin spalt markerar om de anser att eleven är osäker på, på väg att kunna eller kan det moment som bedöms.

Alla lärare på Västerholmsskolan har fått fortbildning i naturorienterande ämnen och fem lärare har gått poängkurser i Språkutvecklande arbete i alla ämnen. Några av lärarna har gått kortare kurser i svenska som andraspråk och två lärare har gått hela utbildningen.

I ärendets handläggning har utredarna Agneta Gatu-Rehnberg, Andreas Dahlkvist och Lena Stadler deltagit.

På Skolinspektionens vägnar

Bertil Karlhager
Enhetschef

Marita Bergman
Undervisningsråd

Kopia till: Västerholms Friskola AB

Bilaga 1

Bedömningsunderlag

Den konkreta granskningen och de beslut som Skolinspektionen har fattat utgår från tre bedömningsområden med fokus på läsprocessen: *skolans organisation av undervisningen, skolans bearbetning av och kommunikation kring texten* samt *skolans miljö och förutsättningar för undervisningen*. Dessa kommer från författningstexter och aktuell forskning samt Skolverkets tidigare granskning av läs- och skrivprocessen. Inom de tre områdena har sedan ett antal bedömningskriterier fastställts från Skolinspektionens sida och utgjort grunden för de skolbeslut som formulerats för de 31 skolor som ingått i granskningen.

Skolans organisation av undervisningen

För att bedöma skolans organisation av undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen utifrån fokus på läsprocessen har Skolinspektionen utgått från två kriterier. Det första handlar om att *undervisningen ska organiseras så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete*. Alla elever ska, enligt författningstext, "få rika möjligheter att samtala, läsa och skriva för att utveckla och få tilltro till sin språkliga förmåga". En viktig aspekt är att språket utvecklas i ett socialt samspel med andra.² Utifrån forskning utgår kriteriet från vikten av en så kallad flerstämmig språkmiljö – det vill säga att alla elevers röster ska göras hörda i tal och skrift.³ En aktiv lärare skapar möjligheter till kommunikation och samverkan mellan lärare och elever samt mellan eleverna. Exempel på detta är att eleverna får arbeta i olika gruppkonstellationer. När en ny text ska läsas är det viktigt att eleverna får göra detta på olika sätt, genom läsning i helklass, grupp/par, genom såväl högläsning som tyst läsning.⁴

Det andra kriteriet handlar om att *undervisningen organiseras och genomförs i samverkan med eleverna*. Bedömningsstödet för detta är att läraren ska utgå från att eleverna kan och vill ta ett personligt ansvar för sin inlärn timer samt i undervisningen utgå från varje individs erfarenheter och tänkande. Enligt skollagen ska alla i skolan verka för att de demokratiska principerna att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig, ska omfatta alla elever.⁵ Elevers motivation till vidare läsning ökar om de ges möjlighet att välja egna texter.⁶

Skolans bearbetning av och kommunikation kring texten

Bedömningsområdet skolans bearbetning av och kommunikation kring texten är granskningens kärna och innehåller flera av de kriterier som fokuserar på undervis-

² Lpo 94, Kursplanen i svenska.

³ Dysthe (1996).

⁴ Se Dysthe (1996), Liberg (1993), Liberg (1996), Liberg (2006), Wiksten Folkeryd - af Geijerstam - Edling (2006).

⁵ Lpo 94, 2.2

⁶ se Molloy (2002), Fast (2007), Olin-Scheller (2006), Smidt (1989).

ningskvaliteten när det gäller själva läsprocessen. De kriterier som utgjort granskningens underlag handlar om att *eleverna möter olika slags texter, texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå, lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten, eleverna bearbetar texter och kommunicerar kring texter i undervisningen och varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms.*

Bedömningsunderlaget för kriteriet *eleverna möter olika slags texter* är att eleverna ska utveckla sin förmåga att läsa, förstå, tolka och uppleva texter av olika slag, enligt kursplanen i svenska. I de naturorienterande ämnena ska eleverna, enligt kursplanens mål att uppnå i årskurs 5, ha inblick i olika sätt att göra naturen begriplig. Det innebär dels ett naturvetenskapligt sätt med dess systematiska observationer, experiment och teorier, dels det sätt som används i konst, skönlitteratur, myter och sagor.⁷ För att utveckla sin förmåga att förstå texter är det av stor vikt att eleven får möta olika slags texter, skrivna för olika syften.

För kriteriet *texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå* utgår Skolinspektionens bedömning från att lärarna ska organisera och genomföra arbetet så att eleverna utvecklas efter sina förutsättningar. Samtidigt ska eleverna stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga.⁸ I forskning framgår att texterna bör väljas efter elevens utvecklingsnivå d.v.s. även ge utrymme för mera krävande texter för att ge förutsättningar för utveckling.⁹

För kriterierna *lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten* och *eleverna bearbetar texter och kommunicerar kring texter i undervisningen* bedömer Skolinspektionen utifrån att undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar förmågan att utnyttja olika möjligheter för att hämta information. De ska tillägna sig kunskap om mediernas språk och funktion samt utveckla sin förmåga att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap. Eleverna ska kunna anpassa läsningen och arbetet med texten till dess olika syften. Svenskämnet utvecklar tillsammans med andra ämnen i skolan elevernas kommunikationsförmåga, tänkande och kreativitet. Enligt läroplanen ska varje elev utveckla ett rikt och nyanserat språk. Skolan ansvarar för att varje elev behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift.¹⁰

Enligt kursplanen för de naturorienterande ämnena ska eleverna utveckla ett kritiskt och konstruktivt förhållningssätt till egna och andras resonemang med respekt och lyhördhet för andras ställningstaganden.¹¹

I forskning framkommer att arbetet med förförståelsen av en text ska hjälpa eleverna att förstå en text. Den är viktig för själva läsningen och även för den tankemässiga bear-

⁷ Kursplanen för de naturorienterande ämnena.

⁸ Lpo 94.

⁹ Se Vygotskij (2001), Appleyard (1990).

¹⁰ Lpo 94.

¹¹ Kursplanen för de naturorienterande ämnena.

betningen av texten. I arbetet med att skapa förförståelse är det också väsentligt att elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter lyfts upp och att texten sätts in i ett meningsfullt sammanhang.¹²

När läraren/eleven ska läsa en ny text är det betydelsefullt att hon/han gör det på olika sätt; läsning för hela klassen, läsning i grupp/par, högläsning och tyst läsning. Högläsning är viktigt i klassrummen, både av lärare och av elever i smågrupper.¹³

Genom bearbetningen av texten ska eleven erhålla en djupare läsförståelse av texten, där elevens kunskaper och erfarenheter ska utvecklas och fördjupas. Bearbetningen rör både textens innehåll och struktur. I en bearbetning av textens innehåll bör utrymme ges för läraren och eleven att sammanfatta innehållet, identifiera budskapet, jämföra texten med andra texter, generalisera, förutse händelseförloppet och värdera texten. I en bearbetning av texters struktur ska eleven få en större medvetenhet om textens syfte, stil och mottagare.¹⁴

För att utveckla sin medvetenhet kring att det finns olika texttyper och olika sätt att läsa bör eleven ges möjlighet att möta olika texter och använda sig av olika lässtrategier. Det är även väsentligt att göra eleverna medvetna om olika texttypers kännetecken i form och språk samt att diskutera vad som är en god respektive mindre god text.¹⁵

Samtalet har stor betydelse för att utveckla förmågan att läsa. I ett textsamtal ges eleverna möjlighet att återberätta och beskriva innehållet, ställa frågor kring innehållet och göra förutsägelser om vad som kan hända. I samband med att de läser och samtar om en text blir elevens tankar formulerade. I en språkmiljö som främjar läsutveckling är det centralt att det finns utrymme för olika uttrycksformer som exempelvis samtal, bildskapande och drama. De olika uttrycksformerna bör ge eleverna utrymme att på olika sätt uttrycka erfarenheter och åsikter om texters innehåll och därmed fördjupa sin textförståelse.¹⁶ Skrivandet är också en central del för att eleverna ska få uttrycka vad de tänker.¹⁷

I kriteriet *varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms*, ingår att utgångspunkten för bedömningen av elevernas kunskapsutveckling i svenska och de naturorienterande ämnena är de mål och kriterier som fastställs i de nationella kursplanerna. Till stöd för bedömningen ska lärare även använda de nationella ämnesproven i svenska i årskurserna 3, 5 och 9. En dokumentation av elevens kunskapsutveckling i ämnet svenska och naturorienterande ämnen görs i elevens individuella utvecklingsplan med skriftliga omdömen. Denna ska ge information om hur långt eleven har kommit i sin utveckling i förhållande till de nationella målen och den lokala pedago-

¹² Se Reichenberg (2003) och (2008), Langer (1995), McCormick (1994).

¹³ Se Smidt (2004), Brink (2009), Kuyumcu (2004), Hedeboe (2002).

¹⁴ Se Keene - Zimmermann (1997), Torell red. (2002).

¹⁵ Se Ewald (2007).

¹⁶ Thorson "(2005), Dysthe (1996) Hultin (2009) och (2006).

¹⁷ Løkenstgard Hoe, (2002), Molloy (1996).

giska planeringen och lyfta fram elevens utvecklingsmöjligheter samt vara ett redskap för ett ökat ansvar för det egna lärandet.¹⁸

Skolans miljö och förutsättningar för undervisningen

För bedömningsområdet som behandlar skolans miljö och förutsättningar för undervisningen i svenska och naturorienterande ämnena fokuserar granskningen på tre kriterier. Den första handlar om att *skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen*. Detta grundar sig övergripande på att rektorn, enligt författningarna, har det yttersta ansvaret för att en fysisk miljö utformas så att den stödjer elevernas inläring.¹⁹ Vidare beskriver forskning att i den fysiska miljön är faktorer som tillgång till olika slags texter, särskilda läsmiljöer och exponering av böcker av vikt. Vidare är tillgången till och användningen av ett bibliotek och bibliotekarier betydelsefull.²⁰

De två andra kriterierna handlar om att *skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen* och att *lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen*. Enligt författningarna gäller att som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten i sin helhet inriktas in på att nå de nationella målen. Rektorn har även ansvar för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen, skolplanen och till den lokala arbetsplanen. Rektorn har särskilt ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt skall kunna utföra sina uppgifter. Skolans organisation ska ge förutsättningar för god undervisningskvalitet genom att lärarna har den kompetens som krävs, att det ges möjlighet till kompetensutveckling, tid för pedagogiska samtal m.m.²¹

¹⁸ 7 kap. 2 § grundskoleförordningen.

¹⁹ Lpo 94

²⁰ Langer (2005), Limberg et al (2002), Rosenblatt (2002).

²¹ Lpo 94

Bilaga 2**Referenslista**

- Appleyard JA., (1990), *Becoming a Reader. The experience of fiction from childhood to adulthood.*
- Brink L., (2009), "Bättre läsning och bättre skrivande – men hur? Om grupprocesser och textrörlighet" i Jönsson K. (red), *Bygga broar och öppna dörrar . Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola.*
- Brink L (2005), "Boksamtal under mellanåren" + "Välja bok" i Kåreland L., (red.), *Modig och stark eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola.*
- Brink L., (2000), *Försvunna bokslukare? Om läslust och läsvanor hos elever i grundskolan i fyra Gävleborgskommuner.*
- Bryman, A., (1997), *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning.*
- Dysthe O., (1996), *Det flerstämmiga klassrummet. Att skriva och samtala för att lära.*
- Ejlertsson G., (1996), *Enkäten i praktiken, en handbok i enkätmetodik.*
- Ewald A., (2007), *Läskulturer, elever och litteraturläsning i grundskolans mellanår.*
- Fast C., (2007), *Sju barn lär sig läsa och skriva: familjeliv och populärkultur i mötet med skola och förskola.*
- Gustafsson, J-E. och Rosén, M., (2004), *Förändringar i läskompetens 1991-2001. Forskning i fokus, nr 22. Myndigheten för skolutveckling.*
- Hedeboe B. (2002) *Når vejret læser kalenderen... En systemisk funktionel genreanalyse av skrivepædagogiske forløp*
- Holme, Idar Magne – Solvang, Bernt Krohn (1991), *Forskningsmetodik, om kvalitative og kvantitative metoder.* Lund.
- Hultin E. (2009) *Det ovanliga i vanliga klassrumssamtal i Makt, mening motstånd. Litteraturundervisningens dilemman och möjligheter.*
- Hultin E. (2006) *"Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning"* Örebro Universitet.
- Jönsson K red.. (2009) *Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola.*
- Keene EO - Zimmermann S (1997) *Mosaic of Thought. Teaching Comprehension in a reader's workshop*
- Kursplaner och betygskriterier för grundskolan 2000
- Kuyumcu E. (2004) *Genrer och stämmor i skolans språkutvecklande arbete" i Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*
- Langer J. (2005) *Litterära föreställningsvärldar. Litteraturundervisning och litterär förståelse*
- Liberg C., (2009), "Svenska elevers läsförmåga" i *Perspektiv på läsning, Svensklärarföreningens årskrift 2009.*

- Liberg C., (2006), "Elever som textresurser i mötet med skriftspråkliga textvärldar" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.
- Liberg C., (1996), "Läsförståelse" i Gisela Håkansson & Ulrika Nettelbladt red. *Språkförståelse. Rapport från ASLAS höstsymposium Lund 9-11 november 1996*
- Liberg C., (1993), *Hur barn lär sig läsa och skriva*.
- Limberg L., (2002), *Informationssökning och lärande 2002*.
- Lpo 94, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna*.
- Løkensgard Hoel T., (2002), *Skriva och samtala*.
- Malmgren LG., (1997), *Åtta läsare på mellanstadiet. Litteraturläsning i ett utvecklingsperspektiv*.
- McCormick K., (1994), *The culture of reading and the teaching of English*.
- Molloy G., (2002), *Läraren, Litteraturen, Eleven. En studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet*.
- Olin-Scheller K., (2006), *Mellan Dante och Big brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar*.
- Rosenblatt L., (2002), *Litteraturläsning som utforskning och upptäcktsresa*
- Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning. En ämnesdidaktisk studie. Örebro Universitet* (2006).
- Skolverket (2008), *Språket på väg. Ett diagnosmaterial i svenska och svenska som andraspråk för grundskolans åk 6-9*.
- Skolverket (2007), *Vad händer med läsningen? En kunskapsöversikt om läsundervisningen i Sverige 1995-2007. Rapport nr 304*.
- Skolverket (2007), *Pirls 2006. Läsförståelse hos elever i årskurs 4 – i Sverige och i världen. Rapport nr 305*.
- Skolverket (2006), *Med fokus på läsförståelse. En analys av skillnader och likheter mellan internationella jämförande studier och nationella kursplaner. Skolverkets aktuella analyser*.
- Skolverket (2004), *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Rapport nr 250 och 251*.
- Skolverket (1998), *Läs- och skrivprocessen som ett led i undervisningen. Nationella kvalitetsgranskningar*.
- Smidt J., (2004), *Sjanger og stemmer i norskrommet*.
- Smidt J., (1989), *Seks lesere på skolen. Hva de søkte, hva de fant*.
- SOU 1997:108 (1997) *Att lämna skolan med rak rygg – om rätten till skriftspråket och om förskolans och skolans möjligheter att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter*.
- Thorsson S., (2005), *Den dubbla receptionen: om litteratursamtal mellan elever och deras svensklärare*.
- Torell Ö. (red.), *Hur gör man en litteraturläsare? Om skolans litteraturundervisning i Sverige, Ryssland och Finland 2002*.

Regeringsbeslut U97/4444/S. Regeringens uppdrag till Statens skolverk angående nationella kvalitetsgranskningar år 1998.

Reichenberg M., (2008), *Vägar till läsförståelse: texten, läsaren och samtalet*.

Reichenberg M., (2006), "Att läsa mellan och bortom raderna" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.

Reichenberg M., (2000), *Röst och kausalitet i lärobokstexter: en studie av elevers förståelse av olika textversioner*

Vygotskij L.S., (1934/2001), *Tänkande och språk*.

Wiksten Folkeryd J. - af Geijerstam Å. - Edling A., (2006 A) "Textrörlighet – hur elever talar om egna och andras texter" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.